

GROENE HART VISIE

informerend, inspirerend, opiniërend

Thema: natuur

Tussen steden
en weilanden
somberheid
en hoop voor
biodiversiteit

JUNI 2024 | #3

5

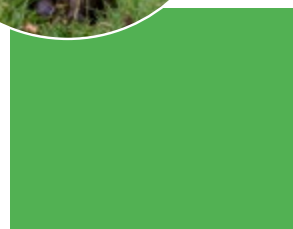
23

22

10

In deze editie

[Van de hoofdredacteur](#) 3

[Weidevogels: lukt het om hun neergang te stoppen?](#) 5

[Het gaat nu om de biodiversiteit](#) 10
in dat eeuwenoude landschap

[Het Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard](#) 19
Een unieke vorm van samenwerking

[De otter voelt zich thuis in het Groene Hart](#) (video) 22

Familie De Goeij van biologische Hoeve Stein in Reeuwijk
[‘Aan de milieueisen voldoen is voor ons geen enkel probleem’](#) 3

[In memoriam: Bart Crouwers](#) 27

[Colofon](#) 27

GROENE HART VISIE

informerend, inspirerend, opiniërend

WELKOM

< Tussen 1992 en 2023 zijn de populaties van dagvlinders gemiddeld met 53% afgenomen. Eén van de oorzaken is de snelle klimaatverandering. De vlindertrend daalde voor het negende jaar op rij, en bereikte in 2023 het laagste niveau.

Niet alleen zeldzame en kwetsbare soorten nemen sterk in aantal af, maar ook voorheen veelvoorkomende soorten als kleine vos en groot koolwitje worden steeds minder waargenomen. Dit blijkt uit nieuwe cijfers van het CBS en De Vlinderstichting, op basis van het meetnet vlinders.

VAN DE HOOFDREDACTEUR

De foto op de voorpagina is een goudoogje dat zich spiegelt; symbool voor het thema van dit nummer. De staat van de natuur in het Groene Hart is reden tot somberheid, maar er is ook hoop.

Natuur is een breed begrip, waarvan de kwaliteit kan worden afgemeten aan de biodiversiteit. En die wordt vaak gemeten via de hoeveelheid soorten en de aantallen die je kunt waarnemen. Het is alom bekend: het gaat niet alleen niet goed met bijzondere soorten, de basiskwaliteit is niet op orde. Allerlei 'gewone' soorten verdwijnen ook. Van een aantal soorten is de achteruitgang bekend: gevolg van stikstofdepositie, veranderde waterhuishouding, veranderd beheer en gebruik. Niet alle soorten gaan achteruit, sommigen nemen toe, soms om onopgehelderde redenen, soms is klimaatverandering de oorzaak. Is verzet tegen de achteruitgang van de biodiversiteit nu vechten tegen de bierkaai? Niets is demotiverender. Zijn alle inspanningen voor herstel van de biodiversiteit, de aanleg van nieuwe natuurgebieden en de actieplannen voor de weidevogels zinloos? Wie verder inzoomt, ziet wel degelijk verbeteringen en die willen we graag hier voor het voetlicht brengen.

Helaas ontbreekt de ruimte in dit magazine om veel breder in te gaan op alle soortengroepen en natuurpareltjes. Er is nog veel meer te vertellen over wat allerlei individuen, groepen, organisaties en overheden doen. Er gebeurt veel goeds. Zie dit nummer als een begin om het verhaal te vertellen van wat wellicht een van de meest kwetsbare gebieden in het land is, het Groene Hart.

Joke, AnneMarie & Jos

Kernredactie:
Joke Stoop, AnneMarie Visser en Jos Dekker.

Joke Stoop

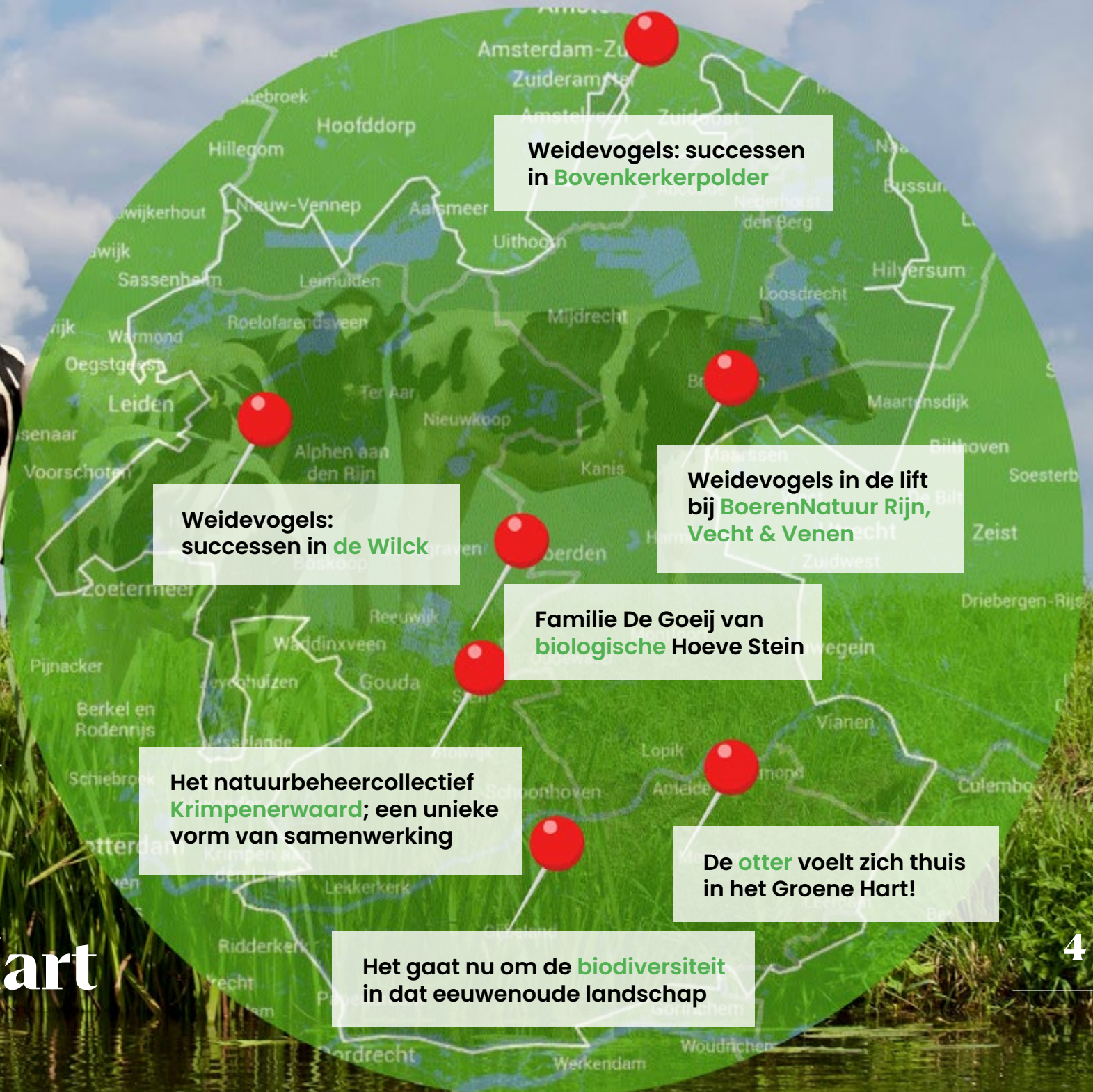
Jos Dekker

AnneMarie Visser

Ons team was hier in het Groene Hart

Weidevogels: successen
in Bovenkerkerpolder

Weidevogels:
successen in de Wilck

Weidevogels in de lift
bij BoerenNatuur Rijn,
Vecht & Venen

Familie De Goeij van
biologische Hoeve Stein

Het natuurbecollectief
Krimpenerwaard; een unieke
vorm van samenwerking

De otter voelt zich thuis
in het Groene Hart!

Het gaat nu om de biodiversiteit
in dat eeuwenoude landschap

Weidevogels: lukt het om hun neergang te stoppen?

Wie aan het Groene Hart denkt, denkt aan weilanden met grazende koeien en broedende weidevogels. Om de teruggang van de weidevogels te stoppen, zijn al decennia lang boeren en vrijwilligers actief, inmiddels verenigd in professioneel aangestuurde agrarische collectieven. Het nieuwe kabinet steunt de ontwikkelingen en gaat extra geld uittrekken voor agrarisch natuurbeheer. Het succes verschilt van polder tot polder.

We geven vier voorbeelden, verspreid over het Groene Hart: de Bovenkerkerpolder, De Wilck, de weidevogels in het Utrechtse veenweidegebied en de bescherming van de zwarte stern.

INTERVIEWS: JOKE STOOP EN JOS DEKKER

Weidevogels

Successen in Rijn, Vecht en Venen

Niet overal zijn de resultaten even goed, maar in het werkgebied van BoerenNatuur Rijn, Vecht & Venen groeien de aantallen weidevogels. René Faber, veldcoördinator, is enthousiast over de resultaten en de inzet van de boeren. Hij legt uit welke veranderingen de laatste jaren zijn doorgevoerd. “Het aantal agrariërs dat meedoet aan het weidevogelbeheer is de afgelopen jaren tot zo’n 170 gegroeid, zie tabel. We kunnen in het voorjaar meer greppels en weilanden onder water zetten (plas-dras genoemd). Hier kunnen de weidevogels als ze na de voorjaarsstrek aankomen, eerst op krachten komen, voordat ze gaan broeden. De boeren voeren meer ‘zwaar beheer’ uit. Dat wil zeggen dat de boeren gezamenlijk zorgen dat het landschap en het beheer ervan voldoet aan de verschillende eisen die weidevogels stellen. We bouwen voldoende lange rust-

periodes in op percelen waar veel vogels broeden. Daar wordt niet bemest of gemaaid. Lukt dat niet, dan zorgen we dat de individuele nesten worden beschermd. En we voorkomen dat er bovenmatig wordt gepredeerd. We spelen steeds meer in op wat er in het veld gebeurt. We zien dat de winters zachter worden en de groeiseizoenen dus langer. Daardoor staat het gras begin juni, als er veel weidevogelkuikens zijn, vaak veel te hoog en te dicht. De kuikens kunnen daar niet doorheen om voedsel (insecten) te verzamelen. Laat maaien helpt daar niet tegen. Daarom doen steeds meer boeren aan voorbeweiding met daarna een rustperiode. Dat betekent dat in het voorjaar eerst de koeien het gras kort vreten en dan van het land afgaan, zodat tegen de tijd dat er kuikens zijn, het gras nog niet zo hoog en dicht is.”♥

Deelnemers weidevogelbeheer BoerenNatuur, Rijn, Vecht & Venen 2016 - 2023

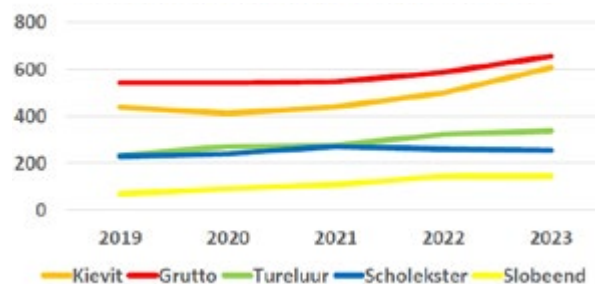
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
deelnemers met Weidevogelbeheer	124	126	137	152	155	155	159	165
deelnemers met plas-dras	7	9	18	32	37	51	57	71
% deelnemers WVB met plas-dras	5,65%	7,14%	13,14%	21,05%	23,87%	32,90%	35,85%	43,03%

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
hectares weidevogelbeheer	2241	2283	2480	2715	2793	2793	2927	2886
hectares plas-dras	10,3	10,7	15,9	17,4	19,9	21,7	25,3	30,7
% plas-dras	0,46%	0,47%	0,64%	0,64%	0,71%	0,78%	0,86%	1,06%
aantal plas-drassen	10	13	31	54	62	81	96	108

Bron tabel en figuren: René Faber

‘Het vraagt nogal wat kennis en kunde van de boeren. Het is vakmanschap om het melkveebedrijf zo te beheeren, dat de weidevogels er optimaal van mee profiteren.’

Beheermonitoring RVV 2019-2023

Aantal broedparen van enkele weidevogelsoorten in het werkgebied van BoerenNatuur Rijn, Vecht & Venen.

De grafiek toont het aantal broedparen, geteld in april. In mei worden de weidevogelgezinnen geteld, dus met kuikens. Voor een stabiele populatie weidevogels moet tenminste 65% van de kuikens volwassen worden. In de afgelopen zeven jaar lag het percentage kuikens dat volwassen werd tussen 69% en 83%, behalve voor de jaren 2018 en 2020. Dat waren dramatisch droge jaren voor de weidevogels, met respectievelijk 57% en 49% volwassen kuikens.

De tureluur weet zich al jaren goed te handhaven in het Groene Hart.

Weidevogels

Experimenten in De Wilck

Smient

De Wilck is een Natura 2000 reservaat bij Hazerswoude van zo'n 120 ha. Het is ingericht als vogelreservaat ten tijde van de ruilverkaveling. Omdat van oudsher de boerderijen alleen langs de Rijn stonden, werden de verst gelegen percelen weinig bemest en heerste er rust. Het gebied is aangewezen als Vogelrichtlijngebied voor de kleine zwaan en de smient. In 1997 werden er nog 262 kleine zwanen geteld, in 2021 nog elf, en in de afgelopen winter ('23/'24) geen enkele. De reden: jaren geleden bleven er veel resten van suikerbieten achter in de polder, waar de kleine zwaan van profiteerde. Voor vogelaars een bijzondere soort. Er zijn maar enkele tienduizenden kleine zwanen op de wereld, die steeds min-

der gebruik maken van ons land om te overwinteren. Wel overwinteren duizenden smienten in De Wilck.

Een raadsel was waarom kievit, tureluur en scholekster wel stabiel zijn in De Wilck, maar de grutto achteruit gaat. Johan van der Have, teamleider Groen en natuur bij Vogelpark Avifauna, vertelt over het onderzoek dat in 2022 en 2023 plaats vond. Pot- en plakvallen wezen uit dat er voldoende insecten in het gebied zijn. Het grasland is door het lage bemestingsniveau verschaald, waardoor er voor de kuikens weinig dekking is in de vorm van hoog gras. En een gebrek aan dekking is een probleem als er allerlei predatoren zijn. Uit het onderzoek bleek dat er genoeg eieren uitkomen, maar dat er maar weinig kuikens vliegvlug werden. Camera's wezen uit dat kraaien, buizerds, meeuwen,

vossen en huiskatten regelmatig een hapje kwamen halen. Eén van de buizerds broedt net buiten De Wilck en predateert op mollen, maar ook op weidevogelkuikens in het gebied. Omdat bejagen of verjagen niet mag, zijn andere methoden geprobeerd. Een opgezette oehoe is gebruikt om de buizerds te vangen, zodat ze van een zender konden worden voorzien. Bij het nest is een camera geplaatst om te volgen welke prooien ze aandroegen en waar ze de prooien hadden gevangen. Er zijn vossenrasters geplaatst in een klein deel van De Wilck, maar die helpen niet tegen vogels. Er blijkt veel predatie te zijn, met name op jonge kuikens. Om de kuikens wat meer dekking van hoger gras te geven, heeft Staatsbosbeheer het waterpeil in de winter aangepast en meer bemest.

Weidevogels

Successen in Bovenkerkerpolder

Grutto

Je hoort weer grutto's in de Bovenkerkerpolder. De Bovenkerkerpolder (600 ha) ligt ten westen van de bekende weidevogelpolder De Ronde Hoep (1000 ha). Dwars door het gebied loopt een fietspad, met de naam Weidevogelboulevard. Je vindt er een kijkplatform met picknicktafel en een mobiele vogelkijkhut. Als je hier in het voorjaar loopt, hoor je overal het geluid van de grutto's die hier broeden - meer dan 100 paar!

In het zuidelijk deel van de polder waren percelen opgekocht door iemand die het gebruikte als investering; een boer 50 km verderop had het in gebruik alleen voor de afzet van mest. De stichting DAN, gevormd door boeren- en natuurorganisaties, heeft de grond van de investeerder opgekocht. Het wordt nu beheerd door de lokale boeren voor weidevogels en is toegevoegd aan het Nationaal Natuur Netwerk.

Een aantal jaar geleden wilde het waterschap er open water aanleggen voor waterberging. In de ge-

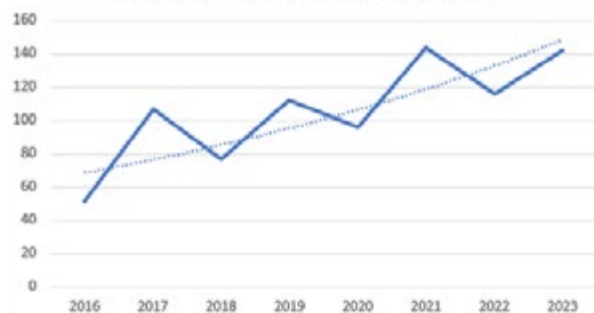
meentepolitiek werd al gesproken over een recreatieplas, een miljeuoperatie. De boeren kwamen met een eigen plan. Ze wilden wel een hoger overstromingsrisico in het laagste deel van de polder accepteren. Kees Lambalk, melkveehouder in deze polder, stelde bovendien voor om in het voorjaar de onderbemaling in dit lage deel te stoppen, waardoor het waterpeil met 30 cm stijgt. Iets dat de weidevogels goed doet!. Daarnaast is er een groot gebied (ca. 70 ha.) afgezet met een

vossenraster en hangen er cameravallen om vossen te detecteren. De beelden worden gedeeld met jagers. Zonder een euro uit te geven was het waterprobleem opgelost en is er een mooi weidevogelgebied ontstaan.

Mark Kuiper die dit proces al jaren volgt zegt hierover: "Is er een probleem, maak het jouw probleem en los het op."

Bron: Mark Kuiper en www.collectiefnhz.nl/

Grutto gezinnen in de Bovenkerkerpolder

< De zwarte kraai is één van de vogels die jagen op weidevogelkuikens en die om die reden in veel gebieden werd bejaagd. Maar jagen of op een andere manier beheren van het aantal zwarte kraaien is voorlopig niet meer toegestaan. In mei 2023 heeft de Raad van State bepaald dat de minister de landelijke vrijstelling voor de zwarte kraai niet had mogen verlenen, omdat de vrijstelling onvoldoende was onderbouwd.

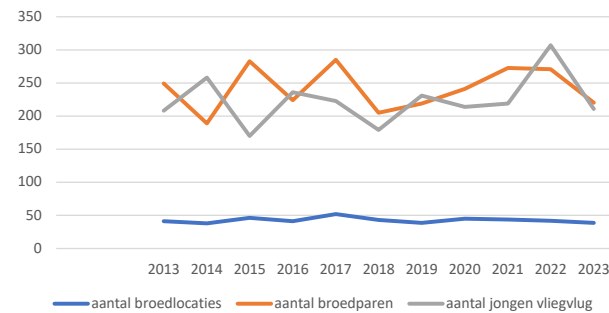
Weidevogels

Succesvolle bescherming van de zwarte stern

In Noord-West-Utrecht is al 25 jaar de Werkgroep zwarte stern actief. Van nature broedt de zwarte stern op drijvende waterplanten, vooral de krabben-scheer. Toen bleek dat het helemaal niet goed ging met deze sierlijke vogels, begon de Werkgroep zwarte stern van BoerenNatuur Rijn, Vecht & Venen in 1995 met de bescherming van 63 broedparen door vlotjes midden in watergangen te plaatsen. In dat jaar werden acht kuikens vliegvlug. De afgelopen jaren groeide het aantal locaties waar de vlotjes werden neergelegd en wordt de bescherming effectiever. Zo worden er om een deel van de nesten hekjes geplaatst, om te zorgen dat predatoren, zoals roofvogels en meeuwen, de kuikens niet kunnen bereiken of dat de vlotjes door andere vogels worden bezet.

Het broedsucces kan per jaar verschillen, maar langjarig brengt een paartje gemiddeld één jong groot. En dit is voldoende om de populatie gestaag te laten groeien. In 2023 waren op 39 locaties vlotjes bezet. Hier broedden 220 broedparen.

Broedsucces zwarte stern

Het broedsucces van de zwarte stern in het werkgebied van BoerenNatuur Rijn, Vecht & Venen 2013-2023. De tegenslag in 2023 is het gevolg van de predatie van 19 broedparen op één locatie. Bron: BoerenNatuur Rijn, Vecht & Venen.

^ Zwarte stern

< De argusvlinder was vroeger algemeen, maar het laatste decennium snel aan het verdwijnen. In 2023 is nog geen 2% over van de populatie uit 1992. De oorzaak is nog onbekend. Eén van de plekken waar de argusvlinder het nog goed doet is de Bovenkerkerpolder. Hier is het beheer van graslanden, slootkanten en bermen speciaal op de argusvlinder gericht.

De toekomst van de natuur in het Groene Hart

Het gaat nu om de biodiversiteit *in dat eeuwenoude landschap*

Wat blijft er van de natuur in het Groene Hart over als andere maatschappelijke opgaven prioriteit krijgen? Worden bedreigde dieren en planten dan alleen nog in reservaten beschermd of kunnen ze ook overleven in een verbeterde versie van het eeuwenoude open boerenlandschap? Daarover gingen Joke Stoop en Jos Dekker in gesprek met Luuk Oevermans (LO) van Staatsbosbeheer, Jos Bisschops (JB) van het Zuid-Hollands Landschap en Dick de Vos (DdV), schrijver van de Canon van de Nederlandse natuur.

< Luuk Oevermans, Jos Bisschop en Dick de Vos.

‘JE MOET ECHT
OVERSCHAKELEN
NAAR MINDER
MONOTONE
LANDSCHAPPEN’

Luuk Oevermans werkt al ruim veertig jaar bij Staatsbosbeheer. Na de mbo-opleiding cultuurtechniek en bosbouw bij Larenstein in Velp begon hij als beheerder bij Staatsbosbeheer en stuurde jarenlang een team aan in de omgeving van de Alblasserwaard. De laatste vijf, zes jaar geeft hij leiding aan vijftien boswachters in het Groene Hart.

Dick de Vos is auteur van de Canon van de Nederlandse natuur (KNNV, 2023). Hij is neerlandicus en heeft onder andere bij KPN gewerkt. Daarna is hij als dierenactivist de politiek ingegaan voor de Partij voor de Dieren. Hij is acht jaar gemeenteraadslid geweest en zes en een half jaar waterschapsbestuurder. Sindsdien heeft hij vogelboeken en de Canon van de Nederlandse natuur geschreven. Op dit moment werkt hij aan de Canon van de Boeren natuur.

Jos Bisschops is directeur-bestuurder van het Zuid-Hollands Landschap. Na de middelbare tuinbouwschool in Frederiksoord heeft hij een gecombineerde hbo-opleiding op het gebied van natuur en landschap gevolgd. Hij werkte onder andere tien jaar bij Landschap Overijssel. In 2008 maakte hij de overstap naar Natuurmonumenten waar hij na diverse functies tot 2022 leiding gaf aan elf gebiedsmanagers in zeven provincies.

EEN ZEE VAN VELDZURING

We zijn op bezoek bij Luuk Oevermans, die uitlegt waar we precies zijn.

‘In het hart van de Alblasserwaard, op de Brandwijkse Donk, die we wel eens “de hoogste berg van de Alblasserwaard” noemen. De Donk is al heel lang een woonplek. Ooit stond hier een klooster. Later zijn hier boeren neergestreken en boeren oefenen hier nog steeds hun bedrijf uit. In de nabijheid van de Donk liggen twee polders, de Kortebroek en de Langebroek die samen het gebied de Donkse Laagten vormen: een groot weidevogelreservaat van Staatsbosbeheer dat in de ruilverkaveling van de jaren tachtig tot stand is gekomen. Ook in de Vijfheerenlanden en de Lopikerwaard is alles in die tijd op de schop gegaan. Dat heeft een enorme impact gehad. Daardoor ligt in de Staatsbosbeheerterreinen hier het accent vooral op weidevogels en graslandbeheer. We zitten hier op het snijvlak van natuur en landbouw. Ik heb altijd veel gesprekken gevoerd met boeren die voor ons het beheer uitvoeren.’

Wat is jouw referentiepunt voor je natuurbeleving in het Groene Hart? ‘Ik ben geboren en getogen in de Alblasserwaard. Wij keken vanuit ons huis in de volle lengte over de Zouweboezem. Als jongens voe-

ren wij daar met de kano onder de woudaapjes door. Na de middelbare school ging ik stage lopen bij een boer die als eerste een nieuw ruilverkavelingsbedrijf bedrijf was begonnen in de Alblasserwaard. Die bouwde toen nog traditioneel een grupstal en twee hooibergen. Als ik daar naartoe reed, zag die hele polder rood van de veldzuring en zat het daar vol weidevogels. Dat was halverwege de jaren zeventig. Dat beeld is de afgelopen halve eeuw gigantisch gekanteld. Het zijn allemaal grote stallen met drijfmest en kuilgras geworden: een intensieve manier van landbouw bedrijven. Bij Staatsbosbeheer heb ik de

segregatie meegemaakt van moderne agrarische bedrijfsterreinen met daarnaast hier en daar een natuurterrein, zoals de Donkse Laagten. Met 160 hectare beslaat dat weidevogelreservaat maar één procent van de totale landbouwoppervlakte van achttien duizend hectare in de Alblasserwaard. Maar toen het in 1983 gerealiseerd werd, was er veel weerstand tegen. In die tijd groeide de melkproductie nog met vijf procent per jaar. Als vakantiewerk moest ik ooit overtollige magere melkpoeder “denatureren” om van het Europese melkoverschot af te komen. Dat hield in dat we papieren zakken met melkpoeder kapot-

< De bloedrode heidelibel is een graslandsoort. De aantallen blijven min of meer stabiel.

> Het bruin blauwtje is uit een diep dal geklommen en zit nu boven het niveau van 30 jaar geleden.

sneden en het poeder vermengden met vismeel. Vijf schooljongens met slagersmessen maakten van dertig ton melkpoeder, destijds de jaarproductie van een groot bedrijf, in twee uur tijd varkensvoer. Zo ging de EEG om met de overproductie van melk. Voor mij is dat een voorbeeld van hoe dingen in de landbouw waren scheefgegroeid en vastgelopen. Tegelijkertijd ging heel Nederland door ruilverkavelingen op de schop en werd door gericht fokbeleid de productie nog verder opgevoerd. Pas halverwege de jaren tachtig kwam er melkquotering. Vervolgens moest het landbouwsysteem tegen wereldprijzen gaan concurreren en kreeg het een bijna industrieel karakter. Je bleef alleen boer met veel melk tegen lage prijzen. Inmiddels worden we steeds meer met de keerzijden van die enorme groei geconfronteerd. Nu de schaduwzijden steeds duidelijker zijn geworden, moeten we het trotse verhaal over Nederland als tweede voedselexporteur ter wereld maar opgeven. In twee generaties hebben we een landbouw gecreëerd die niet duurzaam en niet houdbaar is, en veel nadelen heeft voor grond, water en lucht. Het wordt nog een hele opgave om daar verandering in te brengen.'

Moeten we wat jou betreft terug naar die zee van veldzuring?

'In mijn jeugd stond die overvloed aan veldzuring gewoon op landbouwgrond, maar door de veranderingen in de agrarische sector stelt biodiversiteit daar nog maar weinig voor. In die intensief gebruikte en vaak eenvormige graslanden zitten ook bijna geen weidevogels meer. Ik vind dat we terug moeten naar kruidenrijkere weilanden met minder bemesting. Kortom, naar een landbouw die in evenwicht is met wat bodem, water en lucht aankunnen en die binnen gezonde grenzen blijft. Dan

krijgen we daar ook algemene soorten als pinksterbloem, paardenbloem en madelief weer terug.'

BLAUWGRASLAND

Jos Bisschops heeft een andere referentie voor zijn natuurbeleving: 'Mijn eerste herinnering gaat terug naar het landschap van mijn kleuterjaren aan de Lek in Vreeswijk, met kronkelende slootjes en knotwilgen. Dat landschap is nu volgebouwd. Daarna had ik in Dedemsvaart een meester die samen met IVN en ons nestkastjes ging ophangen. In je jeugd heb je een paar van zulke personen nodig om je te inspireren. Mijn vader is gepromoveerd op Franciscus van Assisi en houdt van tuinieren. Hij nam mijn broer en mij destijds 's avonds mee naar de bossen bij Ommen om naar reeën te kijken. Zelf heb ik ook via tuinieren al op de basisschool een passie voor de natuur ontwikkeld. Tegenwoordig word ik warm van bijvoorbeeld blauwgrasland omdat ik dan weet welk systeem qua bodem, water en beheer daarmee samenhangt en welke soorten daarvan profiteren. Achter dat blauwgrasland gaat dus een hele wereld verborgen. Als je zo'n landschap leert lezen en de samenhang leert begrijpen, dan krijgt het veel meer betekenis. Ik vind het jammer hoe relatief weinig

mensen weten van de natuur. Voor sommigen heeft de natuur wellicht iets abstracts en verhevens, zeker nu natuur met een term als “wens-natuur” geframed wordt als luxe. Terwijl natuur en landschap gaan over ons bestaansrecht, ons welzijn en ons geluk; over schone bodem, schoon water en schone lucht. Ik zou willen dat we met veel meer respect met de oorspronkelijke landschappen zouden omgaan. Daar kun je ook nieuwe economische dragers voorvinden, maar die moet je wel bereid zijn te betalen. Anders worden de problemen alleen maar erger, terwijl de natuur nu nog veel

voor ons kan oplossen. Denk maar aan zoet water, kustversterking, sport en recreatie, koelte in steden en een goed woon-werkklimaat.’

HET SCHRIJVERTJE

Dick de Vos ontdekte de natuur pas laat in zijn leven: ‘Ik ben opgegroeid in een flat en we waren hartstikke arm. We gingen ook niet op vakantie. Later kregen we iets meer geld en konden we een tent kopen. Daarmee hebben we jarenlang gekampeerd in Renesse. Net als andere kinderen leerde ik de natuur kennen uit kinderboeken en de Donald Duck. Toen ik Nederlands studeerde ging het ook vaak over de natuur, maar ik heb pas onlangs het schrijvertje van Guido Gezelle gezien. Ik ben pas in de natuur gedoken na de dood van ons pasgeboren zoontje. Daar heb ik veel troost in gevonden. De natuur heeft een enorme relativerende werking en moet er daarom ook blijven. De natuur is onverschillig voor jouw lot. Dat is hard en tegelijkertijd troostrijk.’

Hoe moet volgens jou de toekomst van het Groene Hart eruitzien?

DdV: ‘Ik denk dat de veehouderij enorm zal moeten inkrimpen. Maak van wat er dan vrijkomt overal natuurgebied en zonder een deel af om te wonen.

Bouw wel zo dicht mogelijk tegen de steden aan, zodat het groene gebied aaneengesloten blijft en een stuk natter kan worden. Door voor tachtig procent te stoppen met boeren, los je in één keer de problemen op met mest en stikstof en vervul je de behoefte aan natuur en wonen.’

Wat betekent dat voor het landschap?

DdV: ‘Dan krijg je een landschap waar je doorheen kan fietsen en wandelen, en waarvan je kan genieten. Meer zoals het vroeger was: geen aaneengesloten weilanden, maar hier en daar een enkele koe. Voor geleidelijke overgangen moet dat Engelse raagrass vangen worden door gevarieerde grassoorten met akkerflora ertussen en daarop rupsjes en insecten voor de kieviten en grutto’s. Je moet echt overschakelen naar minder monotone landschappen.’

LO: ‘Maar als je echt zou stoppen met beweiding en met maai-beheer krijg je een verruigd landschap met bosvorming, opschietende elzen en andere soorten, en dichtgroeiende sloten. Dan krijg je echt een wildernis waarin de landschappelijke structuur die nauw verbonden was met het eeuwenoude agrarische cultuurlandschap verloren gaat. Dat is wel wat anders dan extensieve landbouw.’

DdV: ‘Ja, ik denk aan de Nieuwe Driemanspolder bij Zoetermeer die als waterbekken is ingericht. Toen ik in het waterschap zat, hebben we daar nog de beslissing over genomen. Je ziet er verschillende functies verenigd, zowel natuur als recreatie. Dat zou je hier ook kunnen doen. Als tachtig procent van het vee verdwijnt, kan het landschap anders ingericht worden. Dan krijg je er dus andere natuur bij. Je hoeft niet

^ Schrijvertjes zie je vaak in groepjes sierlijke rondjes op het water beschrijven. Ze leven onder meer van insecten die in het water vallen. Dit schrijvertje draaide in zijn eentje lang om een potentiële prooi heen, maar besloot uiteindelijk dat het toch te groot voor hem is.

< De purperreiger vist graag vanaf afgevlakte, natuurvriendelijke oevers.

alles te veranderen, je kunt hier en daar ook een stuk in stand houden.'

GROTE GRAZERS

JB: 'Even los van het feit of ik daar in mee kan gaan, kun je in die opzet ook kiezen voor rewilding, bijvoorbeeld met grote grazers om het gebied open te houden. Dan krijg je inderdaad een totaal ander landschap, een soort half moeras.'

LO: 'Ja, dat kennen we bijvoorbeeld van de Oostervaarderplassen. Dat noemen wij procesnatuur: heel grote eenheden waarin je met grote grazers kan sturen om het een beetje open te houden. Dat zal altijd gepaard gaan met enige bosvorming.'

JB: 'Als het een beetje meezit, krijg je dan een soort half open landschap. Dat hoeft helemaal niet verkeerd te zijn. Maar ik zou minder ver willen gaan. Ik vind dat ook het agrarisch cultuurlandschap daar goed past, maar dat je boeren dan goed moet belonen om ervoor te zorgen dat ze echt natuurinclusief gaan werken. Misschien hebben we wel meer boeren nodig die gewoon wat kleinschaliger gaan werken en zich anders verhouden tot het gebied waarin ze nu zitten, helemaal op de schaal van Zuid-Holland. Het is hier gewoon zo vol en mensen hebben zo'n gillende behoefte aan meer groen. Dat ervaar

Jos: 'Netjes uitfaseren en zo verkavelen dat het meer schoon groen en blauw oplevert.'

je hier in de Alblasserwaard minder, maar wel in Rotterdam en Den Haag. Er zijn dus nieuwe verdienmodellen nodig die meer gericht zijn op de wensen en eisen uit de maatschappij.'

GLASTUINBOUW

JB: 'Ik hoorde van het hoogheemraadschap dat er door de glastuinbouw in het Westland tientallen toxische stoffen in het water zitten. Dat kun je bijna niet meer zuiveren. Dat is gewoon dramatisch, dus eigenlijk moet je ook een integrale visie ontwikkelen op de glastuinbouw. Wil je die inzetten voor voedselproductie en

misschien minder voor allerlei luxe zaken? Gelet op allerlei ontwikkelingen met grote opgaven op het gebied van klimaat en bijvoorbeeld geopolitiek, moet je het aandurven om daar een concrete visie op te ontwikkelen en echt fundamentele keuzen maken rond onze landelijke iconen: de kassen met de snijbloemen, de bloembollen en de industrie. Daar is heel veel lef voor nodig. Er gebeurt al het nodige, maar doorgaan met enorme productie voor de export, waarin de kosten voor regionale vervuiling niet zijn meegerekend, kan niet meer.

PERSPECTIEF

<< De ijsvogel heeft goede en slechte jaren, afhankelijk van de strengheid van de winter. Over het algemeen neemt deze soort toe.

< Loek Oevermans en Jos Dekker

In het Westland zou je dan ook meer met groen en wonen kunnen doen door kassen te amoveren die niet meer in dat beleid passen. Netjes uitfaseren en zo verkavelen dat het meer schoon groen en blauw oplevert. Ik denk dat ondernemers dat ook willen, mits de overheid maar een helder kader biedt zodat gedurende de transitie het speelveld gelijk blijft.'

Is stoppen met glastuinbouw dan een betere optie voor de ontwikkeling van het Groene Hart dan alle koeien eruit sturen?

JB: 'Natuurlijk hoeft niet alles weg. Ik kijk daar genuanceerd en realistisch tegen aan. Daar spelen natuurlijk enorme sentimenten mee vanwege de bloemensector waar we zo trots op zijn. Maar als je veertig, vijftig jaar verder kijkt zouden die dorpen in het Westland met minder vervuilende glastuinbouw in een prachtig groen en waterrijk gebied kunnen liggen. Boeren zouden meer gericht kunnen zijn op recreatie, voedselbeleving en natuurinclusiviteit; niet vanuit luxe, maar vanuit noodzaak. De maatschappij vraagt er om. Daar moet je dan wel een goed beloningssysteem tegenover stellen. De natuur levert recreatie op, maar de recreant betaalt natuur-

lijk niet rechtstreeks aan de boer voor het genot van een rondje fietsen. De verhouding tussen degene die een dienst levert en degene die er gebruik van maakt, zit nog niet goed.'

DdV: 'Over heel Nederland gezien is tachtig procent van de agrarische productie bestemd voor de export. Je kunt ook zeggen dat we daar mee stoppen, in de ene sector wat meer dan in de andere. Maar ik vind ook dat de consument daar dan de eerlijke kostprijs voor moet betalen. Vlees en zuivel zijn veel te goedkoop door de landbouwsubsidies die de consument uiteindelijk ook weer via de belastingen betaalt.'

JB: 'In die keten zit iets niet goed, vooral in de mestverwerkingsindustrie en de vleesindustrie. Daarin wordt veel verdiend, terwijl de boer veel te weinig krijgt. Ik begrijp ook niet dat sommige boeren zich in hun protesten niet veel meer tegen die industrie richten in plaats van tegen de burger en de politiek.'

PATRONEN

Los van de bestemming die het gebied krijgt, is het de vraag wat de belangrijkste waarde van het landschap in het Groene Hart is die voor de toekomst behouden moet blijven.

JB: 'Dat is openheid. Ik zou het wel interessant vinden om met landschapsarchitecten te reflecteren op hoe dat toekomstige landschap eruitziet. Is dat een totaal ander landschap met grote grazers en een groot meer of gaan we toch uit van de openheid en wijsheid die nu de landschappelijke waarde van het Groene Hart vormt? Zo'n Krimpenerwaard is prachtig, alleen al door de hele verkavelingsstructuur. Dus daar zou ik niet aan willen tornen. Maar als je dan nu dertig, veertig jaar vooruitkijkt, zou je dat ook even los moeten laten en bedenken wat er gezien alle maatschappelijke opgaven zou kunnen. Voor je het weet, word je heel erg gehinderd door wat er nu is, terwijl het antwoord misschien wel heel ergens anders ligt. Als nieuwe oplossingen voor maatschappelijke problemen meer biodiversiteit genereren, dan moet je je afvragen hoezeer je dan moet hechten aan het verkavelingspatroon.'

Een tussenoplossing is verwilderen en een basispatroon van sloten enzovoorts gewoon laten zitten zodat de toekomstige generatie die gaat graven een interessant basispatroon kan ontdekken.

JB: 'Zeker, ik denk dan ook aan de raatakkers of de

Celtic Fields die je nog terugvindt als patronen in het landschap dat nu andere functies heeft. Wat ik probeer te zeggen is dat problemen niet kunnen worden opgelost binnen de context waarin ze veroorzaakt zijn. Dus we moeten gewoon goed doordelen: wat zijn dan de toekomstige opgaven die we voorzien? En dan gaan redeneren wat voor eindbeeld we zouden willen hebben. Daar zou ik echt integraal naar willen kijken voordat elke gemeente nu een straatje erbij gaat maken. Bouwen in de laagst gelegen gebieden lijkt me niet handig, dus waar dan wel? En hoe kun je in de steden nog ergens gaan inbreien of optoppen voordat je gaat kijken waar je kan bouwen in het Groene Hart? Waar kun je dan een duurzaam vitaal landschap creëren dat je tot in lengte van jaren kunt beheren en waar de mensen ook van kunnen

genieten en recreëren? Want je hebt dat groen echt nodig voor het herstellend vermogen van het gebied.'

KANSEN VOOR DE NATUUR?

Met het landschap verandert ook de natuur. Als je afgaat op de evaluatie van de Natura 2000-gebieden kun je in het Groene Hart de blauwgraslanden wel vergeten. Is dat erg?

JB: 'Ik denk dat we hier prima blauwgraslanden kunnen blijven handhaven op sommige plekken. Maar er komen ook weer nieuwe kansen voor de natuur, want we hebben te maken met gebieden die zo verzilten of waar de bodem zo daalt dat landbouw daar heel ingewikkeld wordt. Daar kun je dan andere natuur verwachten. Daarmee zeg ik niet dat natuur echt het sluitstuk van de begroting is, maar je kunt wel in kaart brengen waar boeren stoppen en daar bij

< De rietzanger is van alle rietvogels het makkelijkst aan zijn gedrag te herkennen, omdat hij als enige een stukje uit het riet opvliegt bij het zingen. De rietzanger profiteert van de uitbreiding van moerasgebieden, maar heeft als insecteneter wel te lijden van droge jaren, zowel in hun onverwinteringsgebied, de Sahel, als in Nederlandse broedgebieden.

wijze van spreken een ruilverkaveling 3.0 doen. Maar dan moet je wel eerst de opgave in beeld hebben en een visie hebben. Nu gaat alles mij te veel ad hoc.'

LO: 'Waarom maken we van gedeelten van het Groene Hart met al die middeleeuwse slootjes geen werelderfgoed, net als de Beemster? Dit landschap is uniek in de wereld en een soort als de grutto waarvoor we een internationale opgave hebben, is aan dit type landschap gebonden. Als we ingrijpen in dat landschap zou dat grote gevolgen voor de weidevogels hebben. Het Groene Hart zou er

zonder boeren niet zijn geweest. Eeuwenlang hebben zij dat landschap op een bepaalde manier beheerd en dat is gepaard gegaan met een hoge biodiversiteit. In de laatste twee generaties is dat beeld gekanteld en nu hebben we te maken met een bijkans industriële landbouw die veel problemen veroorzaakt als het gaat om de belasting van water, bodem en lucht. Kunnen we dan niet een transitie inzetten waardoor we die landbouw weer in evenwicht brengen met wat het gebied aankan? Ik zou eigenlijk minder koeien en meer boeren willen. Het is

duidelijk dat we aan de vooravond van een krimp van de landbouw staan. Dat gaat de sector nu zelf ook onder ogen zien. Maar voor die transitie van de landbouw is tijd nodig. We willen als maatschappij geen koude sanering. De zoektocht naar een nieuwe balans en een redelijk verdienmodel is al begonnen en er zijn hoopgevende voorbeelden van duurzame natuurinclusieve bedrijven.'

KAAS ZONDER KOE?

We hebben hier dus drie verschillende benaderingen aan tafel. Dick zegt: weg met die koeien. Hij wil een soort verwildering van het landschap met hier en daar nog wat restantjes. Luuk pleit voor het karakteristieke landschap met openheid, kavelpatronen, grutto's en andere weidevogels. En Jos wil een aantal ontwikkelingen openhouden. Zijn er nog andere toekomstperspectieven mogelijk met respect voor de waarde van de natuur?

DdV: 'Ik wil nog een pleidooi houden voor grasland zonder koeien, want daar zijn ook nieuwe ontwikkelingen in. The Dutch Vegan Cowboys willen kaas gaan maken van gras zonder de koe. Dat is een innovatie die over tien jaar realiteit is. De Partij voor

de Dieren is niet tegen alle landbouw of ook niet tegen het eten van vlees. Dat is ieders eigen keuze, maar vlees zou wel drie of vier keer zo duur moeten zijn, want in die kostprijs zijn veel maatschappelijke kosten niet meegerekend. Laten we landbouwsubsidies niet aan vervuilende producten maar aan nieuwe producten geven. Dan kun je ook het landschap behouden met grassen waar de eiwitten uitgehaald worden voor vegetarische melk en kaas.'

LO: 'We moeten in ieder geval onder ogen zien dat melkproductie voor een wereldmarktprijs, dus bulkproductie, in het Groene Hart met alle natuurlijke handicaps zoals bodemdaling uiteindelijk een doodlopende weg is. Er zal een andere vorm van landbouw ontwikkeld moeten worden, met ook het bijbehorende verdienmodel om dat landschap waar velen van genieten in stand te houden.'

< De smaragdlibbel is al volop aanwezig in Utrecht en verovert langzaam maar zeker Zuid-Holland.

> Negen van de 53 vlindersoorten bereikten de laagste aantallen sinds 1992, waaronder zwartsprietdikkopje, klein geaderd witje, donker pimpernelblauwtje, en kleine vos. Voor de citroenvlinder en grote vuurvlieder was 2023 juist een goed jaar, met de hoogste aantallen sinds 1992.

< Veldleeuwerik vliegt met voer naar zijn jongen. Vroeger hoorde je haar gezang bijna overal; nu nog maar op enkele plekken.

WAT DOEN WE MET DE GRUTTO?

Vanwege de internationale verplichting om de gruttostand te beschermen, moeten we het landschap aan de grutto aanpassen. Dat betekent boomvorming tegengaan, predatoren bestrijden, aan graslandbeheer doen enzovoorts. Dat zal ook veel invloed op het landschap hebben. Willen we daarvoor het principe van 'landschap volgt natuur'?

JB: 'Het gaat ook over de schaal. Misschien moeten we een paar honderd hectares specifiek voor de grutto inrichten en daarvoor bij wijze van spreken met een openbare inschrijving een consortium van boeren of een aannemer inschakelen om dat voor elkaar te krijgen.'

LO: 'Ik zou het liefst hebben dat die grutto's hier gewoon weer op die achttienduizend hectare boerenland kunnen overleven, en niet alleen in die kleine natuurgebiedjes. Dat geldt ook voor de Kievit en de scholekster, want dat zijn soorten die ook in het boerenland gewoon goed uit de voeten kunnen. Maar ook die soorten zien we terugvallen. De Donkse Laagten zijn als toevluchtsoord voor weidevogels voorlopig bepaald niet overbodig.'

JB: 'Wat ik nog wel ingewikkeld vind, is dat je ook met klimaatverandering te maken hebt. Het wordt veel warmer en droger in de zomer en veel natter in de winter. Dat gaat nu misschien wel zo snel dat je je kunt afvragen of het niet dweilen met de kraan open is voor sommige soorten. Je ziet ook dat de kabeljauw en makreel uit de Noordzee al richting IJsland trekken. Daar komen weer andere soorten voor terug, maar het tempo waarin dit proces zich voltrekt is zorgwekkend. Ook daarom wil ik niet teveel fixeren op wat we nu hebben als het gaat om de toekomst van het Groene Hart. Voor een deel kun je ook niet voorzien welke soorten je krijgt. Maar voor een aantal kritische soorten moet je wel je uiterste best doen om die te behouden omdat je niet zeker weet of hun achteruitgang komt door klimaatverandering, teveel stikstof of verdroging.'

LO: 'Het is ook ingewikkeld. We hebben jarenlang de bospest, Amerikaanse vogelkers, gehad. Die is ooit geïntroduceerd als plant om veel bladmassa te krijgen, maar die is gigantisch gaan woekeren. Sommige terreinbeheerders bestreden het, maar anderen niet. Daar was geen houden aan. Ook de

Japane duizendknoop is nu een invasieve soort die kunstwerken beschadigt en voor hoge kosten zorgt, net als de rivierkreeft. Maar we hebben ook de bever en de otter als voorbeelden van succesvolle herintroducties. Het herstellvermogen van de natuur is groot, maar het wordt de komende decennia spannend hoe de natuur gaat reageren op veranderende omstandigheden. We kunnen inderdaad soorten gaan verliezen, maar er zullen ook andere soorten voor terugkomen. De tijd zal leren of het haalbaar is om het Groene Hart te

behouden. Het lijkt mij dat we het voorlopig nog niet moeten opgeven.'

Zeggen jullie nu: het klimaat verandert, de maatschappij verandert en de natuur verandert hoe dan ook. Daar moeten we mee dealen in plaats van dat we alles moeten proberen te conserveren?

JB: 'Nee, dat vind ik gevaarlijk omdat beleidsmakers dat argument gebruiken om nog meer natuur onderuit te schoffelen met als argument dat het toch niet zoveel meer uitmaakt. Als je die lijn doortrekt, dan geef je het op en dat is niet nodig. Er is nog een handelingsper-

spectief en we kunnen nog genoeg doen om het tij te keren'

DdV: 'Ik vind dat je het ook internationaal moet bekijken. Als je bijvoorbeeld weet waar de korenwolf beschermd moet worden op Europees niveau, dan zou dat reden kunnen zijn om daar hier geen geld aan te spenderen.'

JB: 'Daar heb ik toch bezwaren tegen, want dan zouden andere landen kunnen zeggen dat ze niets voor de grutto hoeven te doen omdat dat een Nederlandse aangelegenheid is. Dan gaat elk land zich richten op een paar soorten. En als dan de vogelgriep toeslaat onder de gruttopopulaties is alles in een keer weg. Ook genetisch is het toch wel handig om meerdere populaties in meerdere landen te hebben.'

LO: 'Nog een ander argument is dat het ook gaat om waar mensen aan hechten. In het Groene Hart vinden we de grutto als iconosoort belangrijk. Die willen we los van internationale verplichtingen proberen te behouden als koning van de weide. Als dat niet meer lukt, is er echt iets veranderd.'

VISIE EN REGIE

Jos Bisschops vindt dat er nog een belangrijk punt is blijven liggen: 'De governance. Je merkt dat het

landschap sowieso een wees is. Het heeft geen vader en geen moeder. Dus wie zorgt er nou voor? Daarom zou ik het goed vinden als er een programmastructuur komt, met bijvoorbeeld een programmaraad en een programmamanager die verschillende doelen gaan realiseren met een meerjarig plan, misschien voor de komende decennia. Daar moet je regie op zetten en dat concreet gaan uitwerken, want anders krijg je door te veel ad-hocbeleid dat het landschap als geheel verrommelt. Dan heb je drie keer niks. Ik pleit voor een goede visie en een stuurgroep vanuit de drie provincies voor dertig jaar. Dat zou ik richting bestuurders aan de orde willen stellen. Natuurlijk zijn er legio visies op het Groene Hart, maar we moeten kijken naar wat er de komende decennia gaat gebeuren en wat er nodig is, vooral op het gebied van klimaat. Hoe kunnen bodem en water leidend zijn en wat is er dan mogelijk aan woningbouw en andere maatschappelijke opgaven? Daar zouden we echt een goede visie op moeten ontwikkelen, want voor je het weet zitten we met de resultaten van allerlei autonome processen waar andere sectoren meer bij gebaat zijn.'

Wat kan die governancestructuur dan toevoegen aan alle bestaande visies?

JB: 'Meer sturing, want het gaat om drie provincies en veel verschillende gemeenten. Daarom zou je als regio met een goed plan moeten komen en daar op die schaal aparte governance op moeten zetten met dwingendere doelen dan nu. Al is het maar om al die bestaande plannen te bundelen, overzichtelijk te maken of samen te vatten. Nu weet ik niet wat het handelingsperspectief is voor het landschap van het Groene Hart, anders dan de optelsom van alles wat er op ons afkomt.' ♥

^ Grutto

< Groot avondrood op kattenstaart. Vanaf 2015 handhaaft deze grote en spectaculaire nachtvlinder zich, maar tussen 2014 en 2015 is de stand gehalveerd.

Het Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard: *'Een unieke vorm van samenwerking'*

Voor het realiseren van natuurdoelen op provinciale gronden in het Natuur Netwerk Nederland (NNN) in de Krimpenerwaard is het Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard (NBC) opgericht. In deze stichting hebben vier lokale organisaties zich verenigd. Een unieke samenwerking die ook interessant kan zijn voor de rest van het Groene Hart. Secretaris Jaap Graveland en coördinator René Langedijk leggen uit hoe het NBC werkt.

TEKST: JOS DEKKER EN ANNEMARIE VISSER

René Langedijk (l) is coördinator natuur en landbouw bij het NBC Krimpenerwaard sinds in april 2021 de werkorganisatie is ingericht. Hij is aanspreekpunt voor het bestuur, maakt de pacht- en beheerovereenkomsten, bepaalt met de pachtcoördinatoren het beheerwerk, in overleg met overheden en gebiedspartijen en regelt de monitoring, bijvoorbeeld van de vogelstand, op de percelen.

Jaap Graveland (r) is secretaris van het Natuurbeheercollectief (NBC) Krimpenerwaard en voorzitter van de Natuur- en Vogelwerkgroep Krimpenerwaard, een van participerende partijen in het NBC.

PARELTJES: MOERAS, BLAUWGRASLAND EN WEIDEVOGELS

De Krimpenerwaard heeft een aantal bijzondere natuurgebieden. Jaap Graveland noemt het Doove Gat: 'Een waardevol moerasgebied bij Haastrecht dat tevens dient als noodopvang voor het water dat bij een combinatie van hevige regenval en hoge waterstand in de rivieren niet naar de Hollandse IJssel kan. In Krimpen aan de IJssel hebben we ook nog een uniek stukje vloedbos door het getij in de Lek. Verder zitten er op een aantal plekken in het agrarisch gebied en in het NNN-gebied aardig wat weidevogels. Polder De Nesse is ingericht als weidevogelgebied. Daar zitten door de hoge waterstand ook veel ganzen en eenden, waaronder smienten, veel doortrekkende steltlopers zoals kemphanen, en moerasvogels zoals de zeldzame roerdomp. Op zich een geweldige ontwikkeling, maar de watervogels grazen wel een deel van het land kaal, waardoor weidevogels daar geen nest maken.'

Hij wijst ook op de bijzondere planten in de Krimpenerwaard: 'In het schraalland bij de eendenkooi Kooilust ten noorden van Berkenwoude, staan bedreigde plantensoorten als klokjesgentiaan en spaanse ruiter. Dat is echt blauwgrasland, maar wel wat aan het verzuren. Vroeger werd de Krimpenerwaard geïnundeerd met calciumrijk water, met heel weinig fosfaat en stikstof, in precies de goede samenstelling voor soortenrijkdom. Daarom wordt nu onderzocht of er toch niet wat calcium of stalmest op het schraalland gebracht moet worden.' René Langedijk kijkt graag naar de honderden kilometers slootkant in het agrarisch gebied. 'Daar

barst het van de gele lissen en andere soorten waar insecten op afkomen. Maar qua biodiversiteit houdt het daar wel mee op, want er moet gewoon geld verdiend worden.'

CO₂-REDUCTIE OF WEIDEVOGELS

De bereidheid van boeren in de Krimpenerwaard om over te stappen naar agrarisch natuurbeheer is best groot, maar er staat onvoldoende beloning tegenover, merkt Jaap Graveland: 'Ze krijgen wel een vergoeding voor inkomstenderving, maar worden niet betaald voor het extra werk. Daar komt bij dat boeren nu bijvoorbeeld van zuivelbedrijf Vreugdenhil een vergoeding kunnen krijgen voor verduurzaming, onder andere voor CO₂-reductie. Die vergoeding betreft een extra betaling per liter geleverde melk. De hoogste CO₂-reductie bereik je door het vee op stal te houden en het gras intensief te maaien. En dat is slecht voor de weidevogels.'

In de Kringloopwijzer telt CO₂-reductie nu zwaarder mee en is daarmee dus lucratiever dan weidevogelbeheer, concludeert René Langedijk: 'Als je CO₂-uitstoot per liter melk laag is, verdien je er meer aan dan aan weidevogelbeheer. De prikkel voor CO₂-reductie komt dus uit de markt, niet van de overheid.'

Jaap Graveland ziet wel mogelijkheden om die prikkel uit te schakelen in het belang van de weidevogels: 'De overheid kan ingrijpen en de consument kan meer direct bij de boer kopen. Op hun beurt kunnen boeren productiecoöperaties vormen waardoor ze meer marktmacht krijgen, ook tegenover supermarkten. Daarom proberen wij hier in de Krimpenerwaard ook een productiecoöperatie op te zetten.'

Wat is het Natuurbeheer- collectief Krimpenerwaard?

Het Natuurbeheercollectief (NBC) Krimpenerwaard is in 2020 opgericht en coördineert het natuurbeheer van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in de Krimpenerwaard. De oprichters waren de Natuurcoöperatie Krimpenerwaard, de Stichting Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Weidehof, de Stichting Zuid-Hollands Landschap (ZHL) en de vereniging Natuur- en Vogelwerkgroep Krimpenerwaard. Het is een unieke vorm van samenwerking van landbouw- en natuurorganisaties. Het NNN in de Krimpenerwaard omvat 2250 hectare. Daarvan wordt 1150 hectare beheerd door het ZHL. De overige hectaren zijn eigendom van de provincie of van zogenoemde 'zelfrealisatoren'. In de toekomst komen de gronden van de provincie in erfpacht bij het NBC. De zelfrealisatoren zijn boeren en particulieren die hun grond – deels - als natuurgrond gaan beheren. Het NBC verpacht gronden aan boeren, coördineert het beheeroverleg in het hele NNN en dient als loket voor het aanvragen van beheersubsidies om zo toe te werken naar een samenhangend beheer van de NNN.

ZELFREALISATOREN

Omdat er in de Krimpenerwaard bijna geen ruilverkaveling is geweest, heeft het landschap nog een historische kavelstructuur met smalle percelen. Volgens René Langedijk varieert de bedrijfs grootte van 25 tot wel 750 koeien. 'Die kleinschalige boeren willen niet stoppen. Na het melken gaan ze ergens anders werken, bijvoorbeeld in de bouw. Overschakelen op bijvoorbeeld cranberries of lisdodde zoals op NNN-grond gebeurt, is een onzeker alternatief. Ze willen eerst bewijs zien dat het uit kan.'

Tijdens de introductie van het NNN in de Krimpenerwaard hebben zowel vier grotere agrarische bedrijven als twintig particulieren met kleinere stukjes landbouwgrond besloten hun grond niet te verkopen aan de provincie, maar te laten afwaarderen en met subsidie zelf als natuur te gaan inrichten en beheren. Zij worden 'zelfrealisatoren' genoemd. Ze moeten zich aan dezelfde subsidievoorwaarden houden en krijgen daarbij begeleiding van het NBC.

PUNTENSYSTEEM VOOR DUURZAAMHEID

In 2028 moet de inrichting van het NNN klaar zijn en hoopt het NBC tussen de vijf- en zeshonderd hectare in erfpacht te krijgen van de provincie. In de tussentijd hanteert het NBC de normen voor weidevogelgrasland, nat schraalland, vochtig hooiland en veenmoeras om de subsidiedoelen voor natuur en landschap in 2033 te halen. Dan moet de kwaliteit

van de natuur in de Krimpenerwaard in een deel 'hoog' en in delen met extensief agrarisch medegebruik 'matig' zijn.

Het NBC verdeelt de beschikbare pachtgronden aan de hand van een puntensysteem voor de duurzaamheid van bedrijven dat gebaseerd is op vragenlijsten die de boeren zelf hebben ingevuld. Het NBC stimuleert ook de uitwisseling van kennis en houdt de subsidielijnen kort. René Langedijk: 'Wij hebben een pachtovereenkomst en een beheerovereenkomst met de provincie met de afspraak om lerend te beheren. Het NBC heeft de eerste drie jaar veel werk verzet. Reden om trots op te zijn.'

ZELF DOEN

De nationale en internationale politieke ontwikkelingen rond landbouw en natuurherstel vindt Jaap Graveland zorgelijk. Hij vraagt zich soms wel af waar hij mee bezig is. 'Maar juist daarom is het belangrijk om te kijken wat je zelf kunt doen. We gaan bijvoorbeeld onderzoeken of boeren door meer kruidenrijk grasland te realiseren kunnen besparen op kunstmest en krachtvoer, bij gelijk of zelfs hoger saldo, los van de melkprijs en de natuurbeheervergoeding. Op het zand en de klei is dat al voor een deel bewezen, maar voor het veen valt dat nog te bezien.' Het model van het natuurbeheercollectief kan hij ook voor de rest van het Groene Hart aanbevelen: 'Het is de beste garantie voor het krijgen van onderling vertrouwen.'

De otter voelt zich thuis in het Groene Hart

Eind vorige eeuw leek de otter voorgoed uit ons land verdwenen te zijn. Totdat in 2002 het tij keerde toen de eerste groep van zeven otters werd uitgezet in het Nationaal Park Weerribben-Wieden. Hans Blom, van Stichting Otterstation Nederland, leidt ons door het succesverhaal van dit intelligente roofdiertje. Het is slechts een kwestie van tijd voordat ze zich op veel meer plekken gaan vestigen in het Groene Hart.

< Hans Blom in gesprek met AnneMarie Visser

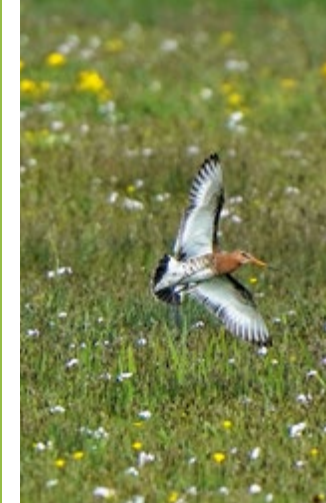
'MELK BLIJFT
NU EENMAAL
DE KURK WAAR
ONZE ONDERNEMING
OP DRIJFT'

Familie De Goeij van biologische Hoeve Stein in Reeuwijk:

'Aan de milieueisen voldoen is voor ons geen enkel probleem'

Kun je nog boeren midden in een Natura2000-gebied? In Polder Oukoop bij Reeuwijk runnen Ardy en Ivanka de Goeij al vijftien jaar een biologisch melkveebedrijf op grond die ze deels pachten van Staatsbosbeheer. Het bedrijf hebben ze overgenomen van Ardy's ouders. Vader Jan is ook bij het gesprek aanwezig. Net als Ties Ittmann van Staatsbosbeheer.

INTERVIEW: ANNEMARIE VISSER EN JOKE STOOP

Ardy de Goeij runde samen met zijn ouders een boerderij aan de Oudkoopdijk toen de provincie Zuid Holland in 2008 de polder aanwees als Natura2000-gebied. 'Een wethouder van de gemeente Reeuwijk vroeg ons toen of we

het zagen zitten om natuurboer te worden. Hij wilde samen met ons aan een oplossing werken. We zijn ons gaan oriënteren bij natuurboeren in Noord-Holland en hebben een financieel adviseur in de arm genomen. Al snel werd duidelijk dat we voor een biologisch bedrijf meer grond nodig hadden voor dezelfde hoeveelheid vee in combinatie met natuurbeheer.' Terwijl andere boeren uit de omgeving ervoor kozen om te stoppen of elders op de oude voet door te gaan, besloot de familie De Goeij in zee te gaan met Staatsbosbeheer.

VOORWAARDEN

Voor de twaalfjarige natuurpacht van Staatsbosbeheer gelden voorwaarden op het gebied van weidevogelbeheer, mest, het gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest, slootkantbeheer, waterpeil en begrazing. 'Al die voorwaarden brachten nieuwe risico's voor de bedrijfsvoering mee', vertelt vader Jan de Goeij die tot 2012 in de maatschap zat. 'Je moet bijvoorbeeld langer wachten met maaien. En het gras kan te grof worden of te weinig eiwitten bevatten. Daar moet je ruimte voor maken in je bedrijfsplan.'

De familie De Goeij melkt 130 koeien en heeft daarnaast nog 19 stuks jongvee. 'Ons verdienmodel is gebaseerd op 80 procent inkomsten uit melk en 20 procent uit de natuurvergoeding. Die vergoeding hebben we hard nodig om de zaak sluitend te krijgen', zegt Ardy.

FOSFAATREGELS

Om financieel gezond te blijven moesten ze onverwachts in hun bedrijfsplan nogmaals een andere koers varen. 'We waren financiële verplichtingen aangegaan voor de bouw van de nieuwe potstal op basis van een melkproductie door 200 koeien. Met de plotselinge introductie van de fosfaatregels in 2015 verdween dit uitgangspunt als sneeuw voor de zon,' vertelt Ardy. Uitbreiding van de 130 koeien die destijds op stal stonden, was daardoor niet langer toegestaan. In de praktijk betekende dit dat dezelfde hoeveelheid melk niet door 200, maar door 130 koeien moest worden opgebracht.. 'Melk blijft nu eenmaal de kurk waar onze onderneming op drijft', legt Ardy uit. Het was een spannende tijd, herinnert Ivanka zich: 'Vergis je niet, de dag nadat de regeling van kracht werd, stond de bank al op de stoep. Als natuurboer kregen we direct het vinkje "risicovolle

De natuurboerderij van de familie De Goeij, gelegen in de Reeuwijkse polder Oudkoop, wordt al generaties lang met veel aandacht voor vee en natuur beheerd. Sinds 2008 is het een biologische natuurboerderij, met 106 hectare eigen grond en 80 hectare pacht van Staatsbosbeheer. Hun 130 melkkoeien grazen in kruidenrijke weiden. De boerderij ligt aan een wandelpad, waar Staatsbosbeheer een loopbrug heeft gebouwd, waarmee je de bezoekersruimte inloopt en uitzicht hebt over de vrijloopstal.

<<Bezoekerscentrum op Hoeverstein
V.l.n.r. Ivanka en Ardy de Goeij, Ties Ittmann
Staatsbosbeheer

onderneming” achter onze naam.’

STIKSTOF

Volgens Ties Ittmann van Staatsbosbeheer gelden voor dit Natura2000-gebied vooral richtlijnen voor de vogelbescherming en de waterkwaliteit. ‘Dit gebied staat niet te boek als stikstofgevoelige natuur.’ Overigens is het voor de familie De Goeij geen enkel probleem om zich aan de milieueisen te houden. ‘We rijden maar 130 kilo stikstof per hectare uit van de 170 die is toegestaan’, legt Ardy uit. ‘We hebben een milieuvergunning voor onze stal. Een koe die buiten

loopt, stoot veel minder ammoniak uit. Bij ons gaat maar 40 procent van de berekende stikstofemissie de lucht in omdat we heel veel weidegang doen, ook ‘s nachts.’

De mest levert ook geen problemen op. ‘Met minder dan één koe per hectare hebben we geen mestoverschot. Uit de stal rijden we ruige mest, vermengd met stro, en drijfmest uit. Ruige mest is beter voor de bodem en de vogels, maar heeft als nadeel dat er klontjes in het gras kunnen achterblijven waardoor de koeien het niet eten. Daarom rijden we ook drijfmest uit, maar wel flink verdund met water.’

WEIDVOGELS EN PREDATOREN

De weidevogelstand in Polder Oukoop blijft stabiel. ‘Op ons bedrijf groeit het aantal weidevogels niet, maar op de reservaatgronden van Staatsbosbeheer wel’, vertelt Ardy. ‘Dat is al heel wat als je hoort dat het in de rest van Nederland daalt. Ze broeden hier in de ecologisch beheerde gebieden en de kuikens komen bij ons in het grasland foerageren. Omdat ze daarvoor van perceel naar perceel zwemmen hebben ze afgevlakte oevers nodig.’ Het grootste gevaar komt van hongerige predatoren zoals kiekendieven en buizerds. Dat zorgt soms voor dilemma’s, vertelt

Ties: ‘In het weidevogelbeheer streven we altijd naar een harmonieuze balans tussen diverse vormen van natuurbeheer. Daarom nemen we maatregelen, zoals het vermijden van ruigtes in de polder waar jagers zoals vossen of marters zich kunnen vestigen.’ Hij begrijpt waarom de familie De Goeij onlangs bezwaar heeft gemaakt tegen de plannen van de

gemeente om hoge bomen in de omgeving te planten. ‘Over tien jaar zijn die bomen een ideale uitvalsbasis voor buizerds, die gek zijn op de kuikens.’

DIDAM-ARREST

Sinds een paar jaar is het pachten en verpachten van grond extra ingewikkeld. Als gevolg van het Didam-arrest uit 2021 moet vrijgekomen grond openbaar aangeboden worden. Bij de gunning onderscheid maken op basis van natuurinclusiviteit is niet meer toegestaan. Ardy is bang dat reguliere boeren de percelen eruit pikken die bedrijfsmatig het aantrekkelijkst zijn. ‘Dan wordt het er niet gezelliger op.’ Ivanka vindt het jammer dat fabriekslabels als Planet Proof ook voor concurrentie zorgen: ‘Daardoor wordt

‘Melk is nu eenmaal de kurk waar onze onderneming op drijft.’

het voor die boeren interessant om een stukje natuur te pachten om voor de melk een hogere prijs te krijgen.'

De oplossing ligt in een grotere vraag naar biologisch vlees en biologische melk, denkt Ardy. Maar zover is het nog niet, merkte hij toen hij tijdens een actie van Albert Heijn en Campina zelf in de winkel zijn melk mocht aanprijzen. 'Na een hele dag had ik maar zeven pakken melk verkocht. Dat was wel een eye-opener voor mij. Ondanks de sympathie die ik kreeg, kozen ze toch voor goedkope melk'

DE KLOOF OVERBRUGGEN

Naast haar andere taken op de boerderij doet Ivanka veel aan voorlichting. Niet alleen over het dagelijks leven op de boerderij, maar ook over natuurbehoud en de omgeving. In de nieuwe stal is een uitzichtplatform gecreëerd, die ook

fungeert als informatiecentrum voor Staatsbosbeheer. Via een speciaal aangelegde brug kunnen wandelaars de boerderij bezoeken. De gemeente heeft gezorgd voor een toiletvoorziening. Ook scholen en bedrijven zijn welkom op Hoeve Stein waar ze kunnen meedoen aan 'Adopteer een koe'.

Het overbruggen van de kloof tussen de burger en de boer is broodnodig, vindt Ivanka: 'We ontvangen hier regelmatig stagiaires van hbo-opleidingen en universiteiten die vaak geen idee hebben hoe hard het boerenbedrijf zich in de praktijk inzet voor mens en natuur. En zij zijn wel de beleidsmakers van de toekomst.' ♥

^ Het grootste gevaar komt van hongerige predatoren zoals kiekendieven en buizerds. Dat zorgt soms voor dilemma's.

<< Regelmatig bezoeken wandelaars het informatiecentrum boven de stal.

IN MEMORIAM: Bart Crouwers

GROENE HART VISIE
Aanpak, inspiratie, oplossingen

Inspirerend waterbeheer

De sleutel tot het behoud van een vitaal veenlandschap lijkt eenvoudig. Door iedere winter het regenwater vast te houden en het waterpeil boven het maaiveld te brengen en 's zomers maximaal 20 centimeter onder het maaiveld te houden, blijft het veen het hele jaar vochtig, zelfs tijdens de extreem droge zomers van de afgelopen jaren.

In het hart van de Krimpenerwaard zochten we voor 'inspiratie' Bart Crouwers van het bedrijf The Cranberry Company op. Samen met zijn zakelijk partner koos hij voor een onconventionele aanpak, waarbij de bodemkwaliteit zich op natuurlijke wijze heeft aangepast aan de eisen voor het telen van cranberries. Tussen de bijna rijpe oogst ontdekken we bovendien andere belangrijke voordelen. Niet alleen behoort bodemdaling tot het verleden - integendeel het veen zwelt zelfs op - ook de biodiversiteit herstelt zich in belangrijke mate. Weidevogels die de polder jarenlang links lieten liggen, laten zich nu weer zien. ▼

18

Op 6 mei 2024 is Bart Crouwers, ons redactieraadslid en oud-bestuurslid van Stichting Groene Hart, tragisch omgekomen bij een ongeval in de Italiaanse bergen. Hij was 72 jaar. Bart stond bekend als een bevoegen cranberryteler en speelde een belangrijke rol in de oprichting van het e-magazine Groene Hart Visie. Hij was een scherp, analytisch en resultaatgericht persoon, met een sterke verbondenheid met het Groene Hart en zijn woonplaats Haastrecht, maar bovenal een fijn mens en fijne collega. We gaan Bart missen in ons team.

In het eerste nummer van de Groene Hart Visie hebben we een video opgenomen, waarin hij vertelt over zijn 'cranberries'. Ter nagedachtenis aan Bart delen we nog graag een keer deze [video](#).

Dit derde nummer van Groene Hart Visie is samengesteld door de kernredactie: Joke Stoop, AnneMarie Visser en Jos Dekker. Jos is gastredacteur. Hij is ook redacteur van het tijdschrift Landschap. Naast de geïnterviewden hebben hun medewerking verleend:

Annemiek Roessen (verzameling gegevens over weidevogels) | Anja Blok en Josje Vermolen (verkenningen) | De Redactieraad, Patricia Braaksma en Patricia Grave-maker, Ed de Meijer, Marian Kruijning (adviezen) | Jolanda Keesom (redactie) | Matthja Sterk – [Studio Matthja](#) (vormgeving) | AnneMarie Visser (video) | Bestuurlijk platform Groene Hart en Stichting Groene Hart (financiering) | Martine van Eldik en Jan Kooiman (verzending).

FOTOVERANTWOORDING

De foto's zijn deels aangeleverd door Ties Ittmann, familie De Goey, AnneMarie Visser en Harm Blom. Alle overige foto's zijn van de hand van Joke Stoop.

De kernredactie en redactieraad zijn per mail bereikbaar: groenehartvisie@groenehart.info.

BRONVERWIJZINGEN

Informatie over de staat van de vlinders, libellen en hommels is gehaald uit De Vlinderstichting, CBS en EIS, 2024. Vlinderbalans 2024, zie vlinderstichting.nl

Informatie over de zwarte stern en weidevogels is afkomstig van BoerenNatuur Rijn, Vecht & Venen.

Sovon heeft in april 2024 een actueel [overzicht](#) gegeven van concentratiegebieden van vogels, R. Vogels et al. Geactualiseerd landelijk overzicht van vogelsoorten met concentraties van (inter)nationaal belang.

Informatie over het onderzoek in De Wilck, De Nesse, Vlist-westzijde en Westeinde, is ontleend aan C. Dreef et al. 2023. [Grutto's in Zuid-Holland in 2023](#).